

ערב פסח

(ב) הגם אז לכתחילה איז די דחי' פון תענית אן ענין של תשלומין פון ערב פסח [און אויך די הקדמת התענית צו יום ה' (און ניט ליום ו')] איז מצד א סיבה צדדית — ווייל מ'איז ניט קובע א תענית לכתחילה ביום ו' עש"ק] — אבער נאך דעם ווי דער תענית איז נקבע געווארן ליום ה', איז יום ה' געווארן דער זמן החיוב.

וכידוע מעין דוגמא צו דעם בדיני סוכה⁶ — די צוויי דעות בא נסרים שיש בהם ארבעה, און „הפכן על צידיהן“ (וואס איז „פחות מג"י), וואס לויט איין מ"ד⁷ איז עס סכך כשר (וויבאלד „הפכן על צידיהן“); דער צווייטער מ"ד זאגט אבער „פסולה“, ווייל כאטש אז הפכן על צידיהן, וויבאלד אבער אז „יש שם פסול עליהן“ מצד דעם וואס „יש בהם ארבעה“ — „נעשו כשפודין של מתכת“ (וואס זיינען פסול לסכך „בכל עיני“).

און לויט דער צווייטער הסברה, אויב מ'האט ניט געפאסט (מאיזו סיבה שתה"י) ביום ה' — דארף מען עס ניט משלים זיין ביים ו' וויבאלד דער זמן החיוב איז שוין אריבער⁸.

6) סוכה יד, ב. ע"ד השאלה בגזירות דרבנן בכלל, האם נעשו איטור בעצם או רק משום הטעם — ראה צפ"ע לרמב"ם הל' חו"מ פ"ז ה"ב.

באופן אחר קצת: האם התענית ביום ה' הוא בגדר דחוי, או שמעיקרא התקנה (בקביעות זו) היא להתענות ביום ה' — ראה בארוכה (לענין התעניות וכו' דמאחרין ולא מקדימין) — מגילה ה, א במשנה: צפ"ע הפלאה בהשמות נד, סעיף ואל"ף. שו"ת דווינסק ח"ב סלי"א לב. שו"ת ווארשא (ג. י.) ח"א סמ"ד. שו"ת אבני נזר א"ח סתכ"ו.

7) רש"י שם. וראה מהרש"א שם.

8) וי"ל דאח"כ חזר בו, עיי"ש.

9) מכיון ש"א (שו"ע סת"ע שם) דבקביעות זו איז מתענים כלל — אי"צ להשלים לאחר זמנו.

א. ווען ערב פסח איז חל בשבת, ווי די קביעות פון היינטיקן יאר, איז דער דין¹, אז דער תענית בכורות ווערט נדחה פון ערב פסח צום יום ה' שלפניו — ניט ליום ו' ערב ש"ק, ווייל צוליב כבוד שבת איז מען לכתחילה ניט קובע א תענית בערב שבת².

עס שטעלט זיך די שאלה³: אויב איינער האט ניט געפאסט ביום ה' (ווייל ער האט פארגעסן וכי"ב) — צי אין דעם פאל זאל ער פאסטן ביום ו' עש"ק, [ווייל דאס וואס מ'איז ניט קובע א תענית ביום ו' עש"ק — איז עס נאך א לכתחילה (ב) פארן ציבור; משא"כ בנדוד, היות (א) עס איז בדיעבד, עס איז שוין נאך דעם יום ה' און (ב) עס רעדט זיך דאך וועגן א יחיד⁴].

הסברת השאלה: גדר דחיית התענית קען מען מסביר זיין אויף צוויי אופנים:

(א) דאס וואס מ'פאסט ביום ה' איז תשלומין פון ערב פסח (שבת), אבער בעצם בלייבט דער חיוב אויפן טאג פון ערב פסח (שבת);

לפי"ז דארף אויסקומען, אז אויב ער האט ניט געפאסט ביום ה', איז נאך ניט אוועקגעאנגען דער חיוב, דארף ער משלים זיין דעם תענית ביום עש"ק.

- 1) רמ"א א"ח סת"ע ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז.
- 2) ראה מג"א שם סק"א. שם סרמ"ט סק"ז (שו"ע אדה"ז שם ס"ב). סתרי"ז סק"ג.
- 3) בהבא לקמן — ראה ס' ערב פסח שחל בשבת (א"ח, תשל"ד).
- 4) ובפרט ש"א דע"פ שחל בשבת מתענים הכבורות ביום ו' — ראה ברכ"י סת"ע סק"ד. ועוד.
- 5) ראה שו"ת לסתרי"ז.

איז בשלמא אויב דער יום ה' איז געווארן דער זמן התענית, איז מובן אז די השתתפות אינעם סיום ביום ה' איז מבטל דעם חיוב התענית פון דעם טאג; און נאך דעם יום ה' איז שוין ניטא קיין חיוב תענית.

אויב אבער דער יום ה' איז א זמן תשלומין צום חיוב פון נאכדעם, פון ערב פסח (שבת) — ווי קען דער סיום ביום ה' מבטל זיין א חיוב תענית וואס איז אין אן אנדער טאג — פון ערב פסח (שבת) (ובמילא — יתענה ביום ו', אדער מאכן נאך א סיום ביום ו')!

ג. לכאורה יש לדחות (לויט ווי עס זאגן געוויסע אחרונים¹⁵), אז דער אויפטו פונעם סיום בערב פסח איז ניט (נאך) אין דעם וואס ער גיט א היתר אכילה, נאך (אויך) אז דער סיום איז במקום התענית: דער טעם פון תענית בכורות איז צו מאכן א „זכר לנס שנצולו ממכת בכורות“¹⁶, און א סיום מס' (וסעודת מצוה), איז דאס גופא א „זכר לנס כו“¹⁷.

עפ"ז איז מספיק דער סיום פון יום ה' אפילו אויב מ'זאל אָננעמען אז דער חיוב התענית דאן איז בלויז תשלומין לערב פסח — ווייל מיטן סיום האט מען יוצא געווען דער חיוב צו מאכן א „זכר לנס כו“.

אָבער דאָס איז ניט אויסגעהאַלטן — וואָרום, אַדרבָה, לויט דער סברא (אז) דער סיום גופא טוט אויף דעם „זכר לנס כו“ (וואָלט געדאַרפט אויסקומען, אַז

ב. לכאורה קען מען עס אָפּלערנען פּון אַ דין מפורש ביי תענית אסתר: ווען פורים איז חל ביום א', וואָס דאָן ווערט דער תענית נדחה פון י"ג אדר צו יום ה' שלפניו¹⁰, איז אויב „חל בו (ביום ה') ברית מילה — פסקינא דער רמ"א¹¹ — מותר לאכול על המילה ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים“: וואָס פון דעם איז קלאָר, אַז דערמיט וואָס תענית אסתר איז געוואָרן נדחה און נקבע ביום ה', הייסט דאָס ניט אַז דער טאָג איז געוואָרן דער זמן החיוב, נאָר ס'איז בלויז תשלומין ליום השבת — און דעריבער קען מען עס משלים זיין ביום ו'.

און לפ"ז דאַרף אויסקומען, אַז אַזוי איז דאָס אויך בענינינו בנוגע צו תענית בכורות¹³.

אָבער יש ראי', אַז דער חיוב התענית פון תענית בכורות איז איבערגעטראָגן געוואָרן אויף יום ה':

נתפשט המנהג, אַז אַנשטאַט צו פאַסטן ערב פסח, זיינען זיך די בכורות משתתף דעם טאָג אין אַ סיום מס' (סעודת מצוה) און במילא ווערט דער תענית נפקע¹⁴. און אויב ערב פסח איז חל בשבת, איז מנהג ישראל, אַז מ'מאַכט דעם סיום ביום ה'.

(10) רמב"ם הל' תענית פ"ה ה"ה. טוש"ע אריח סתרפ"ז סי"ב.

(11) סתרפ"ז שם.

(12) ומ"ש בט"ז שם (סקי"ב) שלא יתענה בע"ש ויאכל סעודת המילה בלילה — הוא רק משום דס"ל דגם יחיד איז להתענות בע"ש מפני כבוד השבת. וראה שיע"ת שם, דמי ששכח להתענות ביום ה' גם הטי"ז מודה דשפיר מתענה ביום ו', עיי"ש.

(13) ראה ח"י סת"ע סקי"ד: וגם אפשר להתענות תענית בע"ש. ולהעיר גם מפמ"ג (א"א) שם סקי"ג דאיסטניס בכור שצם בע"ש וע"פ חל בשבת יתענה רק ביום ו'.

(14) כבר שקו"ט באחרונים בזה. וראה לקמן הערה 17.

(15) שו"ת ערוגת הבושם אריח סקל"ט.

(16) טור אריח ר"ס תע. שו"ע אדה"ז שם.

(17) ועפ"ז מתורץ בפשטות זה שהתענית נפקע ע"י הסיום (ומותר לאכול כל היום) — אף דמי ששכח ואכל בתענית צבור משלים התענית (אריח ר"ס תקסח). וכשקו"ט באחרונים.

ובפרט בענינו — איז דאָ אַ טעם לחלק צווישען תענית אסתר און תענית בכורות: תענית אסתר איז נקבע געוואָרן בזמנו — בײַג אדר, ווייל אין דעם טאָג „נקהלו לעמוד על נפשם“¹⁹ — און אַ דחײַ (ווען ס׳קומט אויס בשבת — ליום ה') איז אַ חידוש והוספה אַף עיקר התקנה (תשלומי): משא״כ תענית בכורות — איז עיקר התקנה תענית דחײַ, וואָרעם זמנו איז טו ניסן (זמן דמכת בכורות) נאָר מאַיז עם דוחה, „מקדימין בײַד משום דאי אפשר ביו״ט“²⁰ — איז דער זעלבער עיקר התקנה באַ דער דחײַ מצד „אא״פּ בשבת“ — שם דחײַ אחד הוא].

ד. בהסברת הגדר פון דחיית התענית, איז אויך תלוי און אַ נפקא מינה להלכה — באַ אַ קטן שהגדיל בערב פסח שחל בשבת: דער מנהג איז דאָך, אַז דער אב פאָסט במקום בנו בכורו הקטן²¹ — איז אויב בנו בכורו איז געוואָרן אַ גדול בערב פסח שחל בשבת, צי דאָרף דער פאָטער פאָסטן ביום ה', אָדער ניט?

אויב מיזאָל אַנגעמען, אַז יום ה' איז געוואָרן דער זמן החיוב, און ביום ה' (ײַב ניסן) איז דער בן נאָך אַ קטן, דאָרף זיין פאָטער פאָסטן;

אויב אָבער דער חיוב בלייבט אויף יום י״ד ניסן (שבת), און דאָס וואָס מ'פאָסט ביום ה' איז נאָר בגדר תשלומין לשבת — דאָרף אויסקומען, אַז דער אב טוט גאַרניט אויף מיט זיין פאָסטן ביום ה' בשביל בנו, ווייל אין דעם זמן החיוב

מיזאָל מאַכן אַ סיום (אויך) איז טאָג פון שבת ערב פסח; וואָרום וויבאַלד מ'קען דעם, זכר לנס כו״ו מאַכן אין דעם טאָג אין וועלכן ער איז לכתחילה נקבע געוואָרן (ווייל ס׳איז בסמיכות צום זמן ווען דער נס האָט פאָסירט) — פאָר-וואָס זאָל מען יוצא זיין מיט דעם וואָס מ'האָט דעם „זכר“ געמאַכט מיט צוויי טעג אָדער אַ טאָג פריער ?

— דאָס וואָס מ'דאָרף איבערהויפט מאַכן אַ סיום ביום ה' (און ניט יוצא זיין מיט מאַכן אַ סיום ביום שבת ע״פ), קען מען פאָרענטפערן: וויבאַלד ביום ה' איז פאָראַן אַ חיוב תענית, קען מען דעם חיוב תענית ניט פאָרבייטן דורך אַ סיום (און זכר לנס) אַ טאָג אָדער צוויי טעג שפּעטער¹⁸; עס האָט אָבער יע געדאַרפט זיין דער מנהג (עכ״פּ — להידור מצוה) צו מאַכן (נאָך) אַ סיום, אַ „זכר לנס כו״ו אינעם טאָג פון ערב פסח עצמו (שבת).

און פון דעם וואָס מיר געפינען ניט אַז עס זאָל זיין אַ מנהג צו מאַכן אַ סיום (אויך) ביום השבת עכ״פּ, איז מוכח, כּנ״ל, אַז אין דעם טאָג (און אויך ביום ו') בלייבט ניט מער קיין חיוב תענית (און מאַכן אַ זכר לנס), ווייל ער איז נפקע געוואָרן און זיך איבערגעטראָגן ליום ה'.

[ס׳איז קיין ראײַ ניט וואָס ביי תענית אסתר געפינט מען יע, אַז מ'קען משלים זיין דעם תענית ביום ו' (כּנ״ל ס״ב) — ווייל כמה חילוקים בתקנות דרבנן פון איינע צו אַנדערע, ופּשיטא אַז ס׳איז ניטאָ קיין הכרח אַז איין תקנה דרבנן איז פונקט אין איר אופן ופרטים, צו אַ צווייטער

19) ר״ת הובא בראש ור״ז ריש מגילה. טור אריח סתרפ״ז.

20) ברכײַ טמ״ע סק״ז.

21) רמ״א סת״ע שם. שו״ע אדה״ז שם ס״ד.

18) ומובן גײַט שאין לחיוב הבכורים לעשות סיום בע״פ שחל בשבת „זכר לנס כו״ו ולבטל התענית לגמרי.

ענינים אויף וועלכע מזאגט „מקדימין ולא מאחרין“²³ — אויב מ'וועט זאגן אז עס איז תשלומין: אין פאל ווען א קטן איז געווארן בר-מצוה ביום החיוב, ווי קען ער יוצא זיין ידי חיובן אלס גדול?

ולדוגמא: אין א קביעות ווי היינטיקן יאר, ווען פורים פון ערי מוקפות חומה (ט"ו אדר) איז חל בשבת, איז מען דארט מקדים קריאת המגילה ל"ד אדר²⁴. איז אויב דאס איז תשלומין²⁵ צום חיוב פון ט"ו אדר (בשבת), איז וואס דארף טאן א קטן שהגדיל ביום ט"ו אדר²⁶?

(23) מגילה ה, א (במשנה).

(24) משנה ריש מגילה. רמב"ם הל' מגילה ספ"א. טושי"ע או"ח סתרי"ח ס"ז.

(25) ראה רש"י מגילה (וה, א ד"ה ערב שבת), „ערב שבת זמנם הוא .. להכי נקט האי לישנא דתשמע מינה הואיל ותקנו להו חכמי ישראל שאחר כנהיג להקדים משום דרבה היה לנו כיום וזמן הקבוע מתחלה לכל דבריו ואע"פ שהוא שלא בזמנו היה כוונתו [וראה הגהות חשק שלמה למגילה שם: כיון דרבנן עקרו הקריאה מיום השבת תו אינו מוטל על יום שבת שום חיוב קריאה. וראה הערה הבאה]. אבל מסקנת הגמ' שם היא דמאי ערב שבת זמנם (רק) לאפוקי מדרביי (ולא שהוא זמנם לכל דבריו). וראה תשב"ץ ח"ג סי' רחצ: והא דלא קרינן מגילה .. אריא דאיסורא הוא דרביע עלייהו .. ויום שלפניו לקריאה .. אינו אלא לתשלומין דידהי כו"י.

אבל להעיר מט"א מגילה שם, דרק לרבה התקנה לקרות ביום ו' הוא מחכמים שאחר כנהיג, אבל לרי' אנשי כנהיג עצמם תקנו כן, עיי"ש. וראה לקושי ח"ז (ע' 50 ובהערות שם) ש"ל, שהתקנה של קריאת מגילה (גם לרבה) היתה לאחר שגזרו גזירה דרבה. — אלא שמי' מקום לשאלה (ע"ד הנ"ל בפנים ס"א ובהערה 6): האם התקנה (של אנשי כנהיג) לקרוא את המגילה ביום ו' (כשחל בשבת) הוא באופן של דחי' לבד, או שהתקנה מצד עצמה היא לקרוא אז — ראה לקושי שם הערה 16.

(26) ראה שקו"ט בהגהות חשק שלמה למגילה שם — עפ"י ש בט"א (שהובא בהערה הקודמת) האם חיוב דקריאת מגילה בע"ש כשחל בשבת הוא מדברי קבלה (אנשי כנהיג) או רק דרבנן. אבל גם אם הוא דרבנן יש מקום להשאלה (כדלעיל בפנים ס"א והערה 6), וכמ"ש שם בעצמו (נתקן בהערה הקודמת); וכן לא יורד — גם אם הוא תקנת אנשי כנהיג יש מקום לשאלה, כגיל בהערה הקודמת.

(שבת — י"ד ניסן) איז דער בן א גדול, וועמען דער אב קען ניט מוציא זיין מיט א תענית ובמילא איז ניט שייך תשלומין.

ועפ"י קומט אויס, אז ס'איז דא א יתרון ווען מ'נעמט אן, אז דער זמן התענית איז איבערגעשטעלט געווארן אויף יום ה': אויב עס איז בגדר תשלומין דארף אויסקומען, אז א בכור קטן שהגדיל בערב פסח שחל בשבת איז יוצא מן הכלל פונעם גאנצען ענין פון תענית בכורות: זיין פאטער קען דאך אים ניט מוציא זיין כנ"ל; און אויב ער אליין זאל פאסטן ביום ה', בעת ער איז נאך א קטן — איז דאך א שקו"ט²² צי א מצוה וואס א קטן טוט בתור חינוך קען מוציא זיין דעם חיוב מצוה אלס גדול (בנדו"ד — דעם חיוב פון יום שבת ערב פסח, ווען הגדיל).

ה. אבער י"ל אז אפילו את"ל אז די דחיית התענית איז תשלומין צו ערב פסח, וועט ניט פעלן דער ענין התענית ביי א בכור קטן שהגדיל ביום י"ד ניסן שחל בשבת.

די סברה בזה, ובהקדים: כנ"ל ווען פורים איז חל ביום א' ווערט תענית אסתר נדחה ליום ה', און דארט איז דאך בלויז א גדר תשלומין (כנ"ל ס"ב). איז א שאלה: קטן שהגדיל ב"ג אדר (אין א קביעות ווען פורים חל ביום א') — ווי וועט ער קענען יוצא זיין דעם חיוב להתענות בתענית אסתר (ווייל, כנ"ל, ס'איז דא א שקו"ט צי מיט זיין פאסטן בקטנותו (י"א אדר) אלס חינוך קען ער יוצא זיין דעם חיוב בגדלותו (י"ג אדר)?

און די זעלבע שאלה איז ביי אלע

(22) ראה לדוגמא — הגהות רעקיא לא"ח סקפ"ז ס"ב. ציונים לתורה (להר"י ענגל) כלל יב. ועוד.

לאחרי זה מחויב — און דעם יאר בנתיים איז ער פטור! — ששווער צו זאגן אז ער איז מחוייב בתורת חינוך — חאטש אז בשנים הקרובות וועט ער לייענען בט"ו — מצד דעם וואס יארן שפעטער וועט זיין אזא קביעות!

ומסתבר לומר — אז דאס איז א חיוב כדי צו יוצא זיין דעם חיוב וואס וועט אויף אים חל זיין אלס גדול ביום ט"ו. ד.ה. אז זיין לייענען די מגילה אלס קטן איז ניט (נאר) אלס חינוך, נאר די תקנת חכמים איז לכתחילה חל אויפן קטן אלס הכשר צו זיין חיוב אלס גדול.³¹

ועד"ז איז אויך בעניננו: אפילו אויב מ'וועט אננעמען אז תענית בכורות ביום ה' איז תשלומין ליום השבת — יש מקום לומר, אז א קטן שהגדיל ביום י"ד ניסן זאל זיין מחוייב צו פאסטן ביום ה' ³² (י"ב ניסן) אלס הכשר צו זיין חיוב וואס וועט אויף אים חל זיין אלס גדול (ביום י"ד).

(משיחת י"א ניסן תשל"ד)

ו. וי"ל בזה: ע"ד ווי מ'מוז דאך זאגן בכלל, אז א קטן (ועד"ז ויתרה מזה ²⁷ — איינער וואס גרייט זיך ²⁸ מגייר זיין) איז מחוייב צו לערנען די הלכות המצוות (תפילין, ק"ש וכיו"ב, וועלכע ער וועט מוזן מקיים זיין תיכף ווי ער ווערט א גדול) נאך איידער ער ווערט א גדול — ווארום אויב ער וועט עס אפלייגן ביז ער וועט ווערן א בן י"ג שנה ויום אחד, וועט ער דאן ניט וויסן ווי צו מקיים זיין די מצוות: ד.ה. עס איז דא אויף אים א חיוב זייענדיק א קטן זיך צוגרייטן אויף צו קענען מקיים זיין זיינע חיובים ווען ער וועט ווערן א גדול ²⁹ — ע"ד מכשירי מצוה ³⁰ —

עד"ז י"ל בנדוד: עס איז דא א חיוב אויפן קטן צו לייענען די מגילה ביום י"ד

— מ'קאן דאך ניט זאגן (לא אשתמיט בשום מקום לומר אזא דבר תמוה) אז קטן הנ"ל איז די יארן לפני זה מחוייב במגילה (בתורת חינוך) און די יארן

(27) שהרי עכרים אסור ללמוד תורה.

(28) ראה חד"א"ג מהרש"א שבת לא, א ד"ה א"ל. שו"ת רעק"א סמ"א. שד"ח כללים ג, סקני"ה (כו). שם פאת השדה ג' סוסק"ה.

(29) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 240. חכ"ז ע' 75 וא"ל.

(30) להעיר מדעת ר"א (שבת רפ"ט. ובכ"מ) דגם מכשירי מצוה דוחים את השבת.

(31) וכיון דמלכתחילה בעת ציווי מקרא מגילה (דמד"ס הוא) תקנו כן — אולי י"ל דיכול להוציא את הגדול אף שהוא עדיין בקטנותו.

(32) ולפי"ז אביו אי"צ להתענות במקומו.